

uznających się za autorytety nierzadko ujawnia nie tylko ignorancję wobec wiedzy, ale także w swej stronniczości posługuje się paszkwilem, pamfletem (s. 231).

W analizie poznawczej istotną część zajmuje recepcja poi tyki gen. Wojciecha Jaruzelskiego, prowadzonej zwłaszcza po 1981 r. Wskazuje się na liczne ogniwa akceptacji, jak i krytykę wielu jej ogniwi; wypowiedzi różnych polityków odnosi się do interesów ich państw oraz relacji międzynarodowych; ważną w tym względzie rzeczywistość stanowił podział świata na Wschód i Zachód; politycy Zachodu, postrzegają generalnie Polskę w ładzie wschodnim, dokonujące się przemiany ustrojowe – w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej.

Nowa fala krytyki generała ujawniła się w 2005 r., tzw. prawdziwe piekło; stał się on przedmiotem drwin oraz wielkich obelg, np. został porównany z hitlerowskim zbrodniarzem Adolfem Eichmanem (s. 280), czy też na łamach „Dziennika Bałtyckiego” ukazał się felieton, w którym jego autor wyraził żal, że – ni mniej ni więcej – po 1989 r. pierwszego prezydenta Rzeczypospolitej (był ni do końca 1990 r.!) w ekspresowym tempie nie osądzono i nie uśmiercono, wskazując na świetlany przykład Rumunów i małżeństwa Ceausecu (s. 281).

W 2007 r. na łamach tygodnika „Przegląd” (8 maja) postawiono pytanie „Czy sądenie gen. Jaruzelskiego za stan wojenny jest cyniczną zemstą?” Odezwały się krytyczne głosy inteligencji, np. senator RP Kazimierz Kutz wyraził opinię: „Oczywiście to akt zemsty i brak klasy. Znęcanie się nad starszymi ludźmi to jakby zadośćuczynienie straszliwym, niskim instynktom, jakiś narodo-owy bolszewizm. Z tego wyłania się cała polska lichota, która nie ma nic wspólnego ani z katolicyzmem, ani z posłannictwem” (s. 286).

W *Aneksie* wskazuje się ponadczasowe myśli dotyczące przywódców, a w tym dotyczących ich roli i niedoli; rozpatruje się w kontekście podejmowania decyzji, „blasków korony”, idealizowania, czarnej legendy; przypomina się metodologiczne zależności zawierające się w relacjach historia i polityka; przypomina się, że etyka profesjonalna historyków kształtowała się od czasów starożytnych; choć traktowano historię w sposób użytkowy (pragmatyczny), t jednak stwierdzono równocześnie, że historyk powinien kierować się „światłem prawdy” (*lumen veritatis*).

Postulat ten powtarzano potem w ciągu kolejnych wieków, co nie przeszkadzało w tym, że historia była bardzo ściśle związana z władzą (s. 331).

W refleksjach podsumowujących zarys biograficzny stwierdza się, że temat *Wojciech Jaruzelski, historycy i historia* zasługuje na osobną, i to dogłębną analizę; zajął on trwałe miejsce wśród tych autorytetów moralnych, którzy w różnych epokach formułowali *Przestrogi dla Polski*.

Prezentując książkę Profesora Marceliego Kosmana należy z uznaniem odnieść się do podjętego przez Niego wyzwania. Dostarczył bogatej faktografii, którą przedstawił w sposób niezwykle plastyczny, frapujący w odbiorze. Podjął się wykazania roli historii w kształtowaniu postaw obywatelskich oraz świadomości i kultury politycznej. Wykazując ogromną erudycję intelektualną, znajomość dziejów politycznych i propagandy, a w tym tzw. czarnej podjął się skonfrontowania rzeczywistych zasług Generała z tendencyjnym jego prezentowaniem przez media, a zwłaszcza w ostatnich latach. Jest to dzieło zasługujące na wielką uwagę znawców dziejów najnowszych, kultury politycznej, psychologii społecznej oraz szerokiego kręgu czytelników interesujących się tymi sprawami.

Andrzej Chodubski

Rec. Wojciech Marcin Stankiewicz, *Konflikt jako zjawisko integrujące i dezintegrujące oblicze współczesnego świata*, Olsztyn 2008, ss. 578.

Wśród szczególnie nośnych problemów współczesnego świata takich, jak: globalizacja cywilizacji, synkretizm cywilizacji, regionalna integracja świata jest unikanie wojny jako środka rozwiązywania sporów. Rozwój zjawisk i procesów unifikujących, jak i dywersyfikujących ład kulturowy wypełniają różnorodne sprzeczności interesów, celów i dążeń, które generują ważne konflikty; mają one różny zasięg występowania oraz różny stopień intensyfikacji.

Konflikty jako rzeczywistość integrująca i dezintegrująca oblicze współczesnego świata jest przedmiotem analizy poznawczej w prezentowanej książce. Wykonana jest ona z wielką starannością badawczą zarówno w wymiarze postawienia hipotez i pytań badawczych, jak zgromadzenia wiedzy faktograficznej do systemowego nakre-

śniania istoty instytucji, argumentacji w dowodzeniu tez, objaśnień zjawisk i procesów. Jest to oryginalne studium poznawcze. Łączy się w nim interdyscyplinarną wiedzę teoretyczną z zjawiskami i procesami zachodzącymi we współczesnym świecie.

W rozpoznawaniu problemu przyjęto hipotezę, że konflikty są nieuniknionymi zjawiskami współczesnego świata, wszystkich kregów cywilizacji mają integracyjny i dezintegracyjny wpływ na jego oblicze. Zauważa się, że na przełomie XX i XXI w. coraz bardziej widoczna jest ewolucja stosowania rozwiązań siłowych przez państwa, narody i grupy etniczne. Działania wojenne stanowiące zorganizowany aparat przemocy o szerokim zasięgu są ewenementem we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Państwa powiązane systemem sojuszy są członkami różnych instytucji bezpieczeństwa globalnego, regionalnego i subregionalnego; ponadto presja ze strony opinii publicznej, a szczególnie wszechobecnych mediów oraz postępujące procesy globalizacji nie pozwalają na rozprzestrzenianie się konfliktów o charakterze międzynarodowym. Wskazuje się, że ujawniające się konflikty biorą się z erozji państwa, a zwłaszcza z osłabienia jego monopolu na prawo do stosowania środków przymusu bezpośredniego. Zmniejsza się znaczenie władzy centralnej na rzecz władz lokalnych, szczególnie w czasach transformacji państw o systemach totalitarnych i autorytarnych. Osłabienie aparatu przemocy, gospodarki i systemu prawnego sprzyja przejściu tych funkcji przez struktury paramilitarne, powiązane z partiami politycznymi, przywódcami oraz powszechnie uznawanymi autorytetami. Współczesne konflikty w większości przypadków przybierają charakter wewnętrzny, a podmiotami, które w nich uczestniczą są grupy paramilitarne. Wiele konfliktów nie jest rozwiązyanych, gdyż nie wykształcono silnego państwa jako centrum władzy zdolnego do skutecznej interwencji i jednoznacznego rozstrzygnięcia.

Zauważa się, że konflikty współczesnego świata powinny być rozstrzygane za pomocą złożonych metod. Najistotniejszym ich elementem jest tworzenie rządów prawa wewnętrznego, w których nadrzędną rolę odgrywają – oprócz władzy i partii – organizacje, Kościół oraz wojsko. Istotne miejsce zajmują także zagadnienia przestrzegania praw człowieka i prawa międzynarodowe-

go. Powinno się popierać politykę łączenia, a nie dzielenia społeczeństw. Podejmowane akcje militarne sił pokojowych powinny być dostosowane do charakteru konfliktów. Naczelnym zadaniem organizacji międzynarodowych jest wykonywanie decyzji organów międzynarodowych, które są odpowiedzialne za utrzymanie i przywracanie pokoju światowego. Niezbędne jest łączenie przez oddziały pokojowe funkcji wojskowych i policyjnych.

Podkreśla się, że konflikty należą do problemów globalnych i chociaż nie uważa się ich za zagrożenia, to jednak ich związek z poszczególnymi zjawiskami współczesnego świata jest niezaprzeczalny. W raportach przygotowywanych dla różnych instytucji międzynarodowych, np. Klubu Rzymskiego, można wyodrębnić wspólny spis problemów globalnych, do których zalicza się: problem surowców i uprzemysłowienia, postęp naukowo-techniczny, zagadnienie korporacji transnarodowych, walkę z głodem i niedożywieniem, będących często skutkiem braku dostępu do źródeł wody pitnej, przebudowę systemu organizacji międzynarodowych, eksplozję nowych form przemocy, brutalność policji, tortury, terroryzm, rewoltę młodzieży, degradację środowiska naturalnego, upadek wartości moralnych, utratę wiary, poczucie niestabilności, likwidację kolonializmu i apartheidu itp.

Bogaty materiał faktograficzny i interpretacyjny zawarty w monografii podzielono na pięć rozdziałów, zatytułowanych: I Czynniki generujące konflikty współczesnego świata, II Przywództwo polityczne a ujawnianie się konfliktów, III Instytucje życia publicznego wobec sytuacji konfliktowych, IV Wartości globalnego społeczeństwa obywatelskiego a ujawnianie się konfliktów i zagrożenia dla ludzkości, V Sposoby i mechanizmy przeciwdziałania konfliktom. Rozdziały poprzedza wstęp, w którym wskazuje się na aktualność poznawczą problemu, cele i zadania badawcze, hipotezę badawczą, metody i techniki zastosowane w rozpoznawaniu problemu oraz najistotniejsze ustalenia badawcze zawarte w poszczególnych rozdziałach. Jest to klasyczne ujęcie problemu badawczego. Problemy postawione w poszczególnych rozdziałach ujawniają nowoczesne systemowe podejście do analizy zjawiska i procesu cywilizacyjnego. Każdy z rozdziałów dzieli się na podrozdziały i zagadnienia. Są to całościowe sekwencje, monograficzne prezentujące poszczególne

gólne kwestie dotyczące konfliktu jako rzeczywistości cywilizacyjnej.

W rozdziale pierwszym wyodrębniono podrozdziały: 1. Tożsamość konfliktu w sferze cywilizacji współczesnej, 2. Zderzenia demograficzne, 3. Interesy sfery gospodarczej, 4. Odmienności rzeczywistości w sferze kulturowej. W określaniu tożsamości konfliktu podniesiono kwestie: konflikt a spór (podobieństwa i różnice), sytuacja konfliktowa a rozejm, klasyfikacja konfliktów. Odwołując się do literatury przedmiotu dostarczono wyczerpujących objaśnień oraz systematyzacji wiedzy. Jest to starannie zaprezentowane ujęcie problemu, wiąże się w nim wiedzę teoretyczną z praktyką kulturową, ulegającą istotnym przemianom cywilizacyjnym.

W analizie zderzeń demograficznych wskazano na podłoże konfliktu tożsamościowego, na rzeczywistość kategoryzacyjną „my” – „oni”, na zależności generujące konflikt tożsamościowy oraz na ujawnianie się konfliktów na tle etnicznych. Podobnie też odnosząc się do sfery gospodarczej wyeksponowano analitycznie zależności między zjawiskami gospodarczymi a stosunkami w życiu społecznym; podniesiono zagadnienia: monopolu, dumpingu, nieuczciwej konkurencji, ochrony rodzimej gospodarki i protekcjonizmu państwa; podniesiono też kwestię nielegalnych źródeł dochodu. Podkreślono tu, że środki finansowe rządzą światem, a obsesja posiadania dóbr materialnych stymuluje egzystencję człowieka. Nielegalne źródła dochodu zawsze wzbudzały ludzkie zainteresowanie, stwarzając możliwość znacznego i szybkiego zysku przy stosunkowo niewielkich nakładach.

Handel bronią, narkotykami czy żywym towarem stał się problemem globalnym pod koniec XX w. i każdego dnia zwiększa swoje rozmiary. Liberalizacja gospodarki i otwarcie wielu granic, sprawiły, że przestępczy proceder rozwinął się, generując liczne konflikty oraz przynosząc ogromne środki finansowe nielegalnego pochodzenia. Nielegalny proceder, prowadzony równoległe obok legalnej gospodarki budzi kontrowersje i konflikty na różnych płaszczyznach (s. 73).

Charakteryzując ład kultury, wskazuje się na wagę takich zjawisk, jak: wielokulturowość, globalizacja kultury, konflikt pokoleniowy we współczesnej rodzinie, emocje wokół mniejszości seksualnych, feminizm a sprawa kobiet. Są to obec-

nie najistotniejsze problemy generujące sprzeczności zarówno w ich postrzeganiu, jak i promocji bądź przeciwdziałaniu. W wykładzie ujawnia się je w oglądzie refleksyjnym, systemowym, wśród zależności, powiązań, oddziaływań. Na podkreślenie zasługuje staranność osadzenia zagadnień w literaturze przedmiotu. Przywołuje się ujęcia poszczególnych kwestii z pozycji ładu prawnego, interesów politycznych, zachowań socjologicznych oraz istotnym stopniu z perspektywy psychologii społecznej; niektóre zagadnienia prezentuje się w ładzie komparatystycznym, np. ukazuje się je na tle ujawniania się w różnych państwach świata. Cenną wartość poznawczą stanowią uogólnienia wypływające z analizy systemowej ujęte w formie wniosków. Wskazuje się np. że źródłem wszelkich sporów jest człowiek, jego dążenia, aspiracje, ambicje, upodobania, sytuacja materialna, społeczna oraz wreszcie samo jego zachowanie w danym momencie; podłoża każdego konfliktu doszukiwać się należy w psychice poszczególnych jednostek, które tworzą zbiorowość w postaci państwa bądź grupy etnicznej, podnoszą dany antagonizm do rangi konfliktu społecznego. Niebezpieczne jest tworzenie zbiorowego uniwersalnego myślenia, ponieważ zdejmuje ono osobistą odpowiedzialność za dany światopogląd jednostek; tożsamość społeczeństw poddana zostaje próbie poprzez gloryfikowanie „inności” i „obcości”, które niesie ze sobą wielokulturowość. Jednostki słabe (zarówno pojedynczy członkowie grupy, jak i poszczególne zbiorowości) narażone są na utratę swoich wartości i tradycji w wyniku kosmopolityzacji i komercjalizacji norm i idei (s. 95–96).

W rozdziale drugim wyodrębniono podrozdziały: 1. Filozofia panowania politycznego, 2. Wielkie postacie i ich stosunek do wojny i pokoju, 3. Przywódcy polityczni a konflikty, 4. Wojsko. Każdy z podrozdziałów podzielono na zagadnienia, w których w oglądzie systemowym, segmentowym zarysowano istotę i powołanie danych podmiotów w sytuacji ujawniania się, przebiegu i rozwiązywania konfliktów. W podrozdziale pierwszym np. podniesiono i zarysowano kwestie: 1. Filozofowie, przywódcy duchowni i polityczni wobec konfliktu, 2. Uniwersalizm wyuczony, 3. Równowaga sił, 4. Współnoty obywatelskie, 5. Pełny federalizm. Ukazując wielkie postacie i ich stosunek do wojny i pokoju, posłużono się Mahatmą Gandhim i Martinem Luthrem Kingiem

– urzeczywistniającymi politykę non-violence, Janem Pawłem II – głoszącym filozoficzną koncepcję pokoju, Johanem Hume – realizującym irlandzką drogę do wolności. Wśród jednostek mających ważny wpływ na inicjowanie, przebieg i rozwiązywanie konfliktów wymieniono w ładzie egzemplifikacyjnym: Adolfa Hitlera i Józefa Stalina, Mao tse-tunga, Juana Peruna, Fidela Castro Ruiz, Francoise'a Duvaliera i Rafaela Trujillo Molina, Margaret Thatcher, Michaiła Serdjiejewicza Gorbaczowa, Kofi Annana, Jamesa Earla Cartera i Lecha Wałęsę.

W wykładzie tym zwraca uwagę odważne, nowoczesne stawianie pytań badawczych oraz dostarczanie faktografii, dowodzącej postawione tezy i pytania badawcze; każde z zagadnień odniesione jest do wiedzy teoretycznej zarówno w wymiarze pytań badawczych, jak w warstwie uogólniającej, wnioskowej wpisującej dane zjawisko w kontekst zagadnień konfliktu.

Charakteryzując w rozdziale trzecim instytucje życia publicznego w odniesieniu do sytuacji konfliktowych, wyodrębniono cztery główne płaszczyzny ich ujawniania się i zaprezentowano w podrozdziałach: 1. Państwo, 2. Rządy i partie polityczne, 3. Organizacje międzynarodowe, 4. Kościół. Każdy z nich ujęto w formie zagadnień oraz podzagadnień. Jest to logiczne ujęcie konstrukcja prezentacji zagadnień poznawczych. Np. prezentując problem państwa wyodrębniono kwestie: 1. Państwo w stosunkach międzynarodowych, 2. Spory terytorialne, 3. Mniejszości narodowe i czynniki religijne, 4. Determinanty cywilizacyjne, czy w prezentacji instytucji Kościoła: 1. Kościół generujący konflikty w przeszłości, 2. Kościół a Unia Europejska, 3. Kościół katolicki a idee ekumenizmu (Kościół katolicki a Patriarchat Moskiewski), 4. Kościół katolicki a Kościół protestancki (Kościół katolicki a komunistyczne Chiny), 5. Watykan wobec konfliktów na Bliskim Wschodzie (Konflikt w Palestynie, Watykan a wojna w Iraku – problem terroryzmu), 6. Kościół katolicki a konflikt w Irlandii Północnej, 7. Konflikt o restytucję majątków kościelnych na ziemiach zagarniętych przez ZSRR.

Wyodrębnione kwestie poznawcze przedstawiają dużą aktualność poznawczą oraz są nośne z punktu widzenia współczesnej praktyki międzynarodowej. Trafnie stawia się w wykładzie hipotezy i pytania badawcze. Posługując się starannie zgromadzonym, wyselekcjonowanym krytycznie

materiałem faktograficznym, co ujawnia się zwłaszcza w warstwie przypisów, udziela się czytelnie odpowiedzi na temat ujawniających się kwestii. Wiąże się w odpowiedziach teorię z praktyką polityczną, ujawnia się systemowe podejście do poszczególnych kwestii, a w tym zwraca się uwagę na kontekst współczesnych przemian cywilizacyjnych, dyktowanych przez postęp naukowo-techniczny, kształtujący się międzynarodowy porządek prawny, nowoczesną edukację, szybki przepływ informacji w czasie i przestrzeni. Prezentacja poszczególnych kwestii ujawnia się sytuowanie ich w ładzie globalnym, w powiązaniu z uwarunkowaniami ekonomicznymi, politycznymi oraz wartościami unifikującymi świat. Zauważa się, że początek XXI w. określany jest jako okres globalnej nierównowagi, charakteryzujący się niestabilną sytuacją międzynarodową.

Nośny poznaczkowy jest problem dotyczący urzeczywistnienia wartości globalnego społeczeństwa obywatelskiego w kontekście ujawniających się konfliktów i zagrożeń dla ludzkości. W wykładzie wyodrębniono sześć podstawowych zagadnień poznawczych: 1. Wartości polityczne, 2. Demokracja, 3. Edukacja, 4. Synkretyzm kulturowy, 5. Postęp naukowo-techniczny, 6. Nośniki energii zarzewiem konfliktów współczesnego świata. Wśród wartości politycznych prezentuje się: egzystencjalne, koegzystencjalne, uniwersalne, oraz systemy wartości politycznych. prezentując edukację ukazuje się z kolei: wiedzę polityczną, tożsamość zbiorową i etniczną, tolerancję, wychowanie dla pokoju, edukację wielokulturową, rolę i zdania nauczycieli, media a edukację; w charakterystyce synkretyzmu kulturowego – etniczność, narodowość, zróżnicowanie języka w obrębie jednego kraju, regionu, podkultury, konflikty religijne, styl życia a konflikty. Zauważa się, że np. każde społeczeństwo charakteryzuje się odmiennym stylem życia. Większość młodych Brytyjczyków upodobała sobie spędzanie wolnego czasu w Agia Napa na Cyprze. Swobodny styl bycia Brytyjczyków razi tubylców. W centrum miasta wszechobecna jest muzyka techno (s. 392).

Podkreśla się w generowaniu, jak i niwelowaniu konfliktów rolę mediów. Zauważa się, że umożliwiają one propagowanie takich wartości, jak tolerancja i szacunek dla ludzkiego życia; dobrze użyte uczą, informują i wyjaśniają; mogą być uniwersalnym środkiem służącym zbliżeniu

między państwami, narodami, kulturami i religiami; mogą powodować niwelowanie wzajemnych uprzedzeń, nieufności i nietolerancji. Wskazuje się przy tym, że współczesna edukacja, odbywająca się przy użyciu środków masowego przekazu jest w znacznym stopniu edukacją destruktywną, agresywną; obejmuje większość mieszkańców globu, przekracza kontynenty, państwa, narody, rozprzestrzenia się mimo różnic językowych, kulturowych, wyznaniowych; stanowi ona też żywioł generowany przez gry komputerowe, internet. Młodzi ludzie postrzegają świat jako nieprzyjazny, zagrożony przemocą. Media lansują przeważnie agresywny, siłowy model rozwiązywania konfliktów i sporów, także przez muzykę młodzieżową (s. 370).

W analizie tej zauważa się, że wobec poważnych problemów i dylematów edukacji wzrasta zapotrzebowanie na nauczycieli intelektualistów, świadomie i profesjonalnie zaangażowanych w szeroko rozumiana działalność społeczno-pedagogiczną prowadzoną w szkole i w najbliższym otoczeniu, nauczycieli umiejętnie wykorzystujących edukację do zmian wyzwalających w ludziach mądrość, wrażliwość i gotowość do pozytywnych zmian. Od nauczyciela zależy zdolność jego uczniów do rozwiązywania konfliktów; nauczyciel jako przewodnik i doradca wdraża do samodzielnej pracy umysłowej, wyrabia umiejętność racjonalnego korzystania z różnych źródeł informacji i wiedzy oraz ze środków masowego przekazu (s. 368–369).

Problem wartości w życiu kulturowym należy do sfery niezwykle trudnej w definiowaniu, co wynika już z przyjęcia kryterium kategorii „wartość” w życiu politycznym. W prezentowanej monografii przyjęto rozstrzygnięcia charakterystyczne dla nauki o cywilizacji; posłużono się postawami, zachowaniami, aspiracjami ludzi ujawniającymi się w długim horyzoncie czasu i występującymi w tzw. oscylacjach cyklicznych.

Obok dostarczania wiedzy ujawniającej zjawiska i procesy generujące konflikty oraz ujawniającej ich istotę, ważne miejsce w poznaniu zajmują zagadnienia sposobów i mechanizmów przeciwdziałania ich powstawania i eskalacji. W analizie poznawczej poświęconej temu zagadnieniu wyodrębniono kwestie: 1. Wpływ opinii publicznej na kształtowanie pokojowego wizerunku współczesnego świata, 2. Wpływ socjotechniki i mediów na wywoływanie konfliktów,

3. Prawa człowieka a konflikt zbrojny, 4. Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych. W ujęciu tym wskazuje się na wagę zarówno rozwiązań normatywnych, jak i postaw, zachowań obywatelskich; podkreśla się wagę instytucjonalizacji życia społeczno-politycznego, co zawiera się w wyznaczeniu ramach prawnych postaw, zachowań, możliwości ludzkiego działania (politycznego, gospodarczego, kulturowo-cywilizacyjnego), sankcji prawnych oraz możliwości ich stosowania; podkreśla się w tym względzie szczególną nośność i złożoność instytucji: opinia publiczna oraz media. W bezpośrednim związku z nimi pozostają wartości: ryzyka politycznego i odpowiedzialności kulturowo-cywilizacyjnej. Ryzyko jest wartością generującą nowoczesną jednostkę partycypatywną, kształtującą tzw. postawy hollywoodzkie; odpowiedzialność jest wartością osadzoną w tradycji, zachowaniem ukierunkowanym na słuzenie dobru ogółu. W wielu płaszczyznach zderzają się znaki jednostkowe (jednostki partycypatywnej) z wyzwaniami wartości globalnych, jak np. z ideą demokracji; zauważa się, że w dobie zapotrzebowania na demokrację oraz upowszechniania systemów rządzenia, w których oficjalnie uznaje się wole większości obywateli jako źródła władzy, kwestia opinii publicznej oraz jej rola w kształtowaniu stosunków międzynarodowych nabiera szczególnego znaczenia, zwłaszcza w przeciwdziałaniu konfliktom na świecie (s. 422). W procesie tym podkreśla się siłę i znaczenie nowoczesnych metod socjotechniki; wskazuje się, że socjotechniki jako narzędzie manipulacji prowadzą do nieliczenia się z interesem jednostek czy społeczeństwa. Stawia się nawet tezę o zdolności podmiotów manipulacji do unifikacji jednostki jako przedmiotu zdolnego tylko do przyjmowania poglądów opartych na wyselekcjonowanych informacjach (s. 433).

Zaprezentowana w rozdziale faktografia czytelnie egzemplifikuje podniesione kwestie badawcze; jest ona starannie uporządkowana, czytelna w recepcji poznawczej. Ujawnia zjawiska unifikacji świata, które zarówno łączą się w procesach przemian, jak i generujące sprzeczności i sytuacje konfliktowe; wskazuje się na sferę działań, które zorientowane są na przeciwdziałanie zjawiskom konfliktowym oraz w sytuacji zaistnienia konfliktów pomocne w ich zażegnaniu.

Integralną część poznania intelektualnego istoty konfliktów stanowi w monografii jej *Zakończenie*.

Prezentuje się w nim refleksyjny ogląd zjawisk i procesów; zauważa się, że wzrastająca współcześnie liczba sporów i konfliktów międzynarodowych jest uwarunkowana nieustannym poszerzaniem zakresu stosunków między państwami, dynamicznym rozwojem technologii, przemianami struktur politycznych na świecie oraz znacznym zwiększeniem liczby państw. Zaostrzenie sporów przyczynia się do powzięcia decyzji o użyciu środków przemocy, czyli sił militarnych. Jednym z zadań prawa międzynarodowego jest skłanianie do rezygnacji z działań na rzecz rozwiązania sytuacji konfliktowych metodami pokojowymi. Przyczyny sporów międzynarodowych są zróżnicowane i mogą odnosić się do wielu aspektów wzajemnych relacji między państwami; czasami są to różnice interesów wynikające z partykularnych potrzeb, które w każdym państwie są inne (s. 511). Wskazuje się, że nieporozumienia i konflikty międzynarodowe są zjawiskiem naturalnym, wynikającym z intensywności relacji między państwami. Niebezpieczna jest sytuacja, w której między państwami występuje długotrwały stan napięcia i nawarstwienia się wzajemnych roszczeń. Przypomina się też, że cywilizacje pozostają ze sobą w stałym konflikcie, gdyż charakteryzuje je odmienny system wartości. Czynnikiem, które mają największy wpływ na ujawnianie się potencjalnych konfliktów, są gospodarka, finanse, technologia, ekologia, przepływ informacji oraz obronność wojskowa.

Postawiono w refleksji poznawczej pytanie: czy nie istnieją konflikty, które przynosiłyby korzyści społeczeństwu i jednostce? Wskazuje się: zawsze znajdzie się grupa ludzi niezadowolonych z otaczającej rzeczywistości, jak i tych, którzy pragną ją utrzymać. Redukowanie i rozwiązywanie konfliktów zbyt często powstrzymywało lub opóźniało niezbędne zmiany władzy, ale bywa i tak, że zaangażowanie w konflikt jest najbardziej korzystne dla prowadzenia zmian. W innych przypadkach efektywniejszym rozwiązaniem była eskalacja zatargu i kwestionowanie legalności istnienia władzy (s. 512).

W monografii starannie sporządzone jest zestawienie bibliograficzne. Prezentuje się w nim wyczerpująco materiały źródłowe oraz literaturę przedmiotu odbijającą podniesione w wykładzie zagadnienia poznawcze.

W refleksji uogólniającej należy stwierdzić, że prezentowana monografia stanowi wzorcowy

przykład rozpoznania i ukazania instytucji konfliktu; jest to synteza odchodząca od modeli normatywno-statystycznych na rzecz ukazania dynamicznego, procesowego działania ludzkiego, pozostającego w nieustannym toku „stawania się”. Jest to synteza ukazująca podmioty indywidualne w działaniu globalnym; podkreśla się wagę systemów wartości, znaczeń, mentalności zbiorowej, form dyskursu.

Andrzej Chodubski

Rec. *Współczesne problemy świata islamu*, pod red. Marka J. Malinowskiego i Rafała Ozarowskiego, Gdańsk 2007, ss. 181.

Mimo że kontakty Polski ze światem arabskim sięgają X w., kiedy to podróżnik Ibrahim ibn Jakub przedstawił w relacji pisemnej kalifowi kordobańskiemu al-Hakamowi informacje o państwie Mieszka I oraz kolejnych stuleciach obserwowano rozwój relacji między stronami, zwłaszcza w okresie wypraw krzyżowych, pielgrzymek do Ziemi Świętej oraz w sferze handlu, to ujawnia się w polskiej recepcji obcość i nieufność wobec świata islamu. Wiedza o krajach Orientu zawiera się w wielkich stereotypach; ujawniają się nierzadko inwektywy powtarzane w kręgu kultury zachodnioeuropejskiej, iż ludzie Wschodu są barbarzyńcami, mogącymi wzbudzać uczucia – pogardy i nienawiści (Por. *Trzy relacje z polskiej podróży na Wschód Muzulmański...*, Kraków 1980, s. 5–10). Współcześnie negatywne stereotypy są nadal pogłębiane; świat islamu postrzega się w płaszczyźnie ścierania się nowoczesności unifikującej świat i silnego przywiązania do tradycji wartości kultury islamskiej; ważną sferę stanowi w tym względzie ścieranie się wartości kultury islamskiej; ważną sferę stanowi w tym względzie ścieranie się ładu „zachodniego” i islamskiego, który sytuuje się konfrontacyjnie, gdzie ład zachodni postrzegany jest jako: nowoczesność, wolność, tolerancja świata islamu – zacofanie cywilizacyjne, autorytaryzm polityczny, fanatyzm religijny; w rzeczywistości tej upatrywana jest przez strategów unifikacji świata źródło konfliktów i wojen międzynarodowych, patologii kulturowo-cywilizacyjnych, a w tym terroryzmu, mającego podłoże religijno-fundamentalistyczne; wskazuje się przy tym nie respektowanie między-